

ČLANCI - ARTICLES

ŠILJAK DUGOG KOPLJA IZ SRAČINCA PIKE SPEARHEAD FROM SRAČINEC

Martina Matijaško

M. Melinčeka 35

42209 Sračinec

martina.matijasko@gmail.com

Primljeno/Received: 3. 9. 2012.

Prihvaćeno/Accepted: 25. 10. 2012.

Rad ima dvije pozitivne recenzije

Prethodno priopćenje

Preliminary communication

UDK/UDC 904-653 (497.5-3 Sračinec)

SAŽETAK

Rad prikazuje novovjekovni željezni šiljak dugog koplja slučajno pronađen prilikom zemljanih radova u okućnici obitelji Majcen Ivana u Sračincu. Kako bi se koplje tipološki determiniralo i datiralo, provedena je usporedna analiza sa sličnim nalazima s prostora Hrvatske i šire. S druge strane, istaknute su povijesne okolnosti koje su mogle dovesti do pojave ovakvog nalaza u Sračincu. Utvrđeno je kako se radi o šiljku dugog koplja, tzv. »pike«, intenzivno korištenog tijekom XV. i XVI. st. na bojištima zapadne i središnje Europe. U Varaždin i okolicu ovo je oružje vjerojatno dospjelo u procesu intenziviranja turske opasnosti i uspostave Slavonske vojne krajine, tj. tijekom XVI. st.

Ključne riječi: šiljak dugog koplja, rani novi vijek, Sračinec, Slavonska vojna krajina

Key words: pike spearhead, Early Modern Period, Sračinec, Slavonian military frontier

UVOD

Kao jedno od najstarijih oruđa i oružja u ljudskoj povijesti, koplje ima iznimno dugu tradiciju. Jednostavno i funkcionalno, nije se mnogo mijenjalo tijekom prapovijesnih i povijesnih razdoblja. Bilo da se radi o zašiljenoj motki, cijepanoj kamenoj alatki pričvršćenoj na dugačak štap ili metalnom šiljku, koplje nije mijenjalo svoju osnovnu namjenu – sa što veće udaljenosti raniti ili ubiti životinju ili neprijatelja.¹

Prateći razvoj tehnika ratovanja, može se uočiti kako je koplje u raznim razdobljima igralo manju ili veću ulogu. Kod grčkih hoplita koplje je, uz štit, bilo osnovno oružje dok se mač koristio samo kad bi ratnik ostao bez koplja. Sličan se razvoj uočava i u europskom starijem željeznom dobu. Veći broj koplja različitih veličina korišten je u bitkama kao oružje za bacanje i ubadanje dok su mačevi i bodeži čuvani za borbu izbliza. Važno je napomenuti kako se u ovom razdoblju u ratovanju pojavljuje i bojni konj s jahačem koji je, između ostalog, naoružan i kopljem.² U vrijeme Rimskog Carstva

¹ Ivor KARAVANIĆ, Jacqueline BALEN, *Osvit tehnologije*, Zagreb: Arheološki muzej u Zagrebu, 2003., 32-44., Varina Jurica TURK, »Hladno oružje na blizinu, oružje na dugoj motki«, *Zbirka oružja i vojne opreme u Muzeju seljačkih buna*, Gornja Stubica: MHZ, Muzej seljačkih buna, 2006., 11-12.

² Ewart OAKESHOTT, *The Archaeology of Weapons, Arms and Armor from Prehistory to the Age of Chivalry*, New York: Dover Publications, 1996., 60-61., *Weapon. A visual History of Arms and Armor* (ur. Richard Holmes), London, 2006., 40-43., Ksenija VINSKI-GASPARINI, »Grupa Martijanec-Kaptol«, *Praistorija jugoslavenskih zemalja. V. Željezno doba* (ur. Alojz Benac), Sarajevo: Centar za balkanološka ispitivanja ANUBiH, 1987., 224-225.

razvijena je posebna vrsta koplja za bacanje, tj. sulica. Antički se *pilum* bacao prema protivniku kako bi ga se ubilo ili oslobodilo štita, a zatim napalo mačem. Dugačko je koplje u ovom vremenu poznato i prisutno u borbama, ali u mnogo manjoj mjeri nego što je to bilo u ranijim razdobljima. Tek kada na prostor Rimskog Carstva pristižu strani germanski narodi koji pretežito ratuju na konjima, dugo koplje ponovno dobiva na važnosti kao obrana od napada konjice.³ Koplje je stalno prisutno i kroz srednji vijek. Iako u ovom razdoblju mač ima prevagu kao osnovno oružje pa i statusni simbol, koplje ostaje oružje izbora nekih od najratobornijih naroda tog vremena kao što su npr. Franci i Vikinzi.⁴

Razvoj naoružanja u kasnom srednjem i ranom novom vijeku zahtijevao bi detaljan pregled pa će ovdje biti spomenuto samo hladno oružje na motki. Sve kompliciranije oružje za sobom povlači i sve naprednije oblike osobne zaštite vojnika što ponovno navodi na oblikovanje novih oružja. Tako se, osim osnovnog koplja, u kasnom srednjem vijeku pojavljuju razni oblici sjekira i ratnih čekića na motki, zatim helebarde i partizane specijalizirane za probijanje tvrdih viteških oklopa i sl.⁵ Koplja se također dijele na kratka i duga, tj. pješaka i konjanička; svako sa svojom funkcijom. Za ovu temu bitan je razvoj pješackog dugog koplja u srednjem i ranom novom vijeku Europe pa će o tome više riječi biti u nastavku teksta.

OKOLNOSTI I MJESTO NALAZA

U arheološkom stupnjevanju načina pronalaska vrijednog predmeta baštine, slučajni su nalazi dvostruko definirani. S jedne strane, svaki novi nalaz predstavlja pomak prema boljem razumijevanju povijesnog razvoja nekog prostora i društva koje na njemu obitava. S druge pak strane, kod takvih nalaza nedostaje ona znanstvena komponenta koju donosi forenzički način istraživanja arheološkog lokaliteta.

Karta 1. Isječak karte A. L. Kneidigera preslojen modernim prikazom sela Sračinec.
Map 1. Clip of A. L. Kneidiger map overlaid by a modern preview of the village of Sračinec.

Prema: Mirela SLUKAN ALTIĆ, *Povijesni atlas gradova. V. svezak. Varaždin*, Zagreb-Varaždin: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Državni arhiv Varaždin, 2009., 91., ARKOD preglednik, Topografska karta 1:25000, Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju. http://preglednik.arkod.hr/ARKOD-Web/#highlight&layers=TK25&map_x=482652&map_y=5132440&map_sc=14285 (29.03.2012.)

Predmet kojim se bavi ovaj rad slučajno je pronađen prilikom građevinskih radova u okućnici obitelji Majcen Ivana u Sračincu 1999. god. (Karta 1.).⁶ Iz razgovora s nalaznicima šiljka 21. veljače

³ Viktor HOFFILLER, »Oprema rimskoga vojnika u prvo doba carstva (Nastavak)«, Arheološki odjel Narodnoga muzeja u Zagrebu, *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva*, n.s. 12/1912., 68-98., Dragoslav PILETIĆ, »Rekonstrukcija naoružanja rimskog ratnika«, Vojni muzej Beograd, *Vesnik Vojnog muzeja u Beogradu*, 8-9/1963., 65-70.

⁴ *Weapon. A visual History of Arms and Armor*, 50-55.

⁵ *Isto*, 13, 72-73., Varina Jurica TURK, »Hladno oružje na blizinu, oružje na dugoj motki«, 11-15., Wendelin BOEHEIM, *Handbuch der Waffenkunde*, Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, 1966., 305-356.

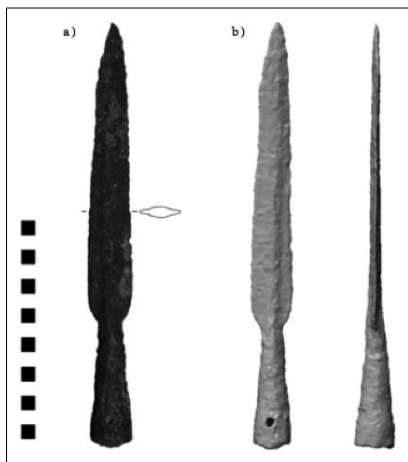
⁶ Gradski muzej Varaždin, Arheološki odjel (dalje: GMV, AO), Inventarna knjiga, AO 6519. (Autorica zahvaljuje Gradskom muzeju Varaždin, a posebno Marini Šimek, muzejskoj savjetnici Arheološkog odjela, na dozvoli za obradu i objavu ovog nalaza te pomoći u radu.)

2012., autorica je saznala da se nalazio na dubini od oko 150 cm u sloju tamne, gotovo crne zemlje.⁷ Iz ovih šturih informacija moguće je zaključiti da je šiljak vjerojatno ovamo dospio kopnenim putem te je izgubljen upravo na ovom mjestu ili donesen prilikom kakvog nasipavanja zemljišta. Nalaznici su ustvrdili kako njima nije poznato bilo kakvo niveliranje tla unutar okućnice što znači da se to zasipavanje, ukoliko ga je bilo, moglo dogoditi u nekom ranijem razdoblju. Zanimljiv je podatak o boji zemlje. Naime, izrazito tamno smeđa ili potpuno crna boja tla u arheološkom kontekstu često upućuje na truljenje drveta. Ovdje se neće nagađati je li motka koplja istrunula upravo na mjestu nalaza jer za to ne postoje nikakvi dokazi, međutim, valjalo je spomenuti i tu mogućnost. Sama činjenica da je šiljak nađen u sloju zemlje, a ne šljunka, također umanjuje mogućnost vode, tj. Drave i njezinih rukavaca, kao izvora nalaza. Nije na odmet podsjetiti na Potok (lokalni naziv, op.a.) koji je potpuno presušio nakon gradnje kompleksa HE Varaždin.

Pogledom na kartu A. L. Kneidigera iz 1765. god. (Karta 1.) uočava se da je mjesto nalaza gotovo na obali tog nekadašnjeg dravskog rukavca te u neposrednoj blizini prijelaza ceste preko vodotoka.⁸ Imajući u vidu mogućnost da je mjesto nalaza ujedno i mjesto neposredne upotrebe ovog šiljka, moguće se zapitati je li ovdje u određenom povijesnom razdoblju moglo doći do oružanog sukoba. Na to će se pitanje pokušati odgovoriti u nastavku rada.

O NALAZU

Pronađeni se šiljak⁹ sastoji od dugačkog listolikog bodila i tuljca za nasad (Sl. 1.). Izrađen je od željeza tehnikom kovanja i znatno je korodiran. Cjelokupna dužina predmeta iznosi 26,1 cm. Bodilo dužine 18,2 cm je oblikovano poput lista vrbe, a cijelom njegovom dužinom s obje se strane proteže široki i niski greben (Sl. 1., Sl. 2.b). Na prijelazu prema tuljcu za nasad greben je širok 0,9 cm (Sl. 1.b, Sl. 2.b). Sam je tuljac dugačak 7,9 cm, a promjer mu iznosi 2,7 cm što je ujedno i promjer motke na koju je šiljak bio nasađen. Pri završetku otvora tuljca nalazi se rupica promjera 0,5 cm kroz koju je šiljak bio pričvršćen za motku. U tuljcu je ostao sačuvan trag drveta motke (Sl. 2.a). S obzirom na način pronalaska šiljka, teško da bi ovaj ostatak drveta mogao poslužiti za bilo kakvu analizu vremena nastanka motke, međutim, otkrivanje vrste drveta od kojeg je motka bila izrađena također bi predstavljalo zanimljiv podatak.

Sl. 1. a) Fotografija nalaza (foto: Martina Matijaško); b) 3D model šiljka (izrada: Vektra d.o.o., Varaždin).

Fig. 1. a) Photo of the find (by: Martina Matijaško); b) 3D model of the spearhead (by: Vektra d.o.o., Varaždin).

Sl. 2. a) 3D model – bijela boja označava trag drveta motke; b) 3D model – uzdužni greben. (izrada: Vektra d.o.o., Varaždin).

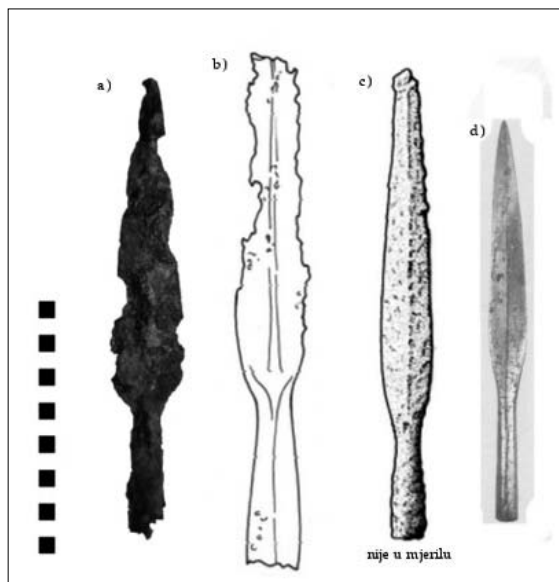
Fig. 2. a) 3D model – white color marks the trace of the staff's wood; b) 3D model – longitudinal ridge.

⁷ Ivan MAJCEN, Intervju. Autorica zahvaljuje nalaznicima na susretljivosti i pruženim informacijama.

⁸ Potok je na Kneidigerovoj karti označen kao *Antiquus Siccus Alveus Dravi*, tj. staro suho korito Drave, međutim periodično se punio i to vodom koja je izvirala iz petrijanečkog predjela Bučina. (Mirela SLUKAN ALTIĆ, *Povijesni atlas gradova. V. svezak. Varaždin*, Zagreb-Varaždin: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Državni arhiv Varaždin, 2009., 14-15.)

⁹ GMV, AO, Inventarna knjiga, AO 6519.

Komparativna analiza šiljka i pokušaj datacije vode u daleku prošlost te uvjeravaju u djelomičnu ispravnost riječi E. Oakeshotta koji kaže: »Koplje je koplje bilo da je iz srednjeg brončanog doba ili devetnaestog stoljeća; malo je prostora za varijacije i isti se oblici šiljaka pojavljuju u svako doba i u svakoj zemlji.«¹⁰ Kao što je već opisano, povijest koplja je iznimno dugačka pa je stoga i mnoštvo »varijacija na temu« koje mogu odvesti na krivi trag, posebno u slučaju pojedinačnih nalaza kao što je šiljak o kojem je ovdje riječ (Sl. 3.). Da se radi upravo o šiljku dugog koplja, zaključeno je na temelju pregleda komparativnog materijala, te uz savjet stručnjaka.

Sl. 3. Listoliki šiljci kopalja kroz povijest. a) VII.-VI. st. pr. Kr., Maratonsko polje u Grčkoj, b) I. st. pr. Kr., Žablje u Vojvodini, c) I. st., Rimsko Carstvo, d) XIV.-XV. st., Hrvatska.

Fig. 3. Leaf shaped spearheads throughout history. a) 7th-6th century BC, Marathon Field, Greece, b) 1st century BC, Žablje in Vojvodina, c) 1st century, Roman Empire, d) 14th-15th century, Croatia.

Prema: Yannis GALANAKIS, *Marathon Spearheads. Re-thinking Marathon: two 'memorabilia' from the battle of Marathon at the Pitt-Rivers*. <http://web.prm.ox.ac.uk/rpr/index.php/object-biography-index/1-prmcollection/648-marathon-spearheads> (28.II.2012.), Marija KNEŽEVIĆ-JOVANOVIĆ, »Keltsko oružje iz razorenih ratničkih grobova sa teritorije Srema i Bačke«, Odsjek za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, *Opuscula Archaeologica*, 20/2003., 297, T. V/4., Mike C. BISHOP, Jonathan C. N. COULSTON, *Roman Military Equipment, The B&C2 Figures*. <http://romanmilitaryequipment.co.uk/figures.htm>, sl. 38 (28.II.2012.), Dora BOŠKOVIĆ, *Hladno lovačko oružje*, Zagreb: Hrvatski povijesni muzej, 2000., str. 62-63, Kat.br. 61(a), Sl. 85.

Iako se povremeno javlja i u ranijim razdobljima, tek formiranjem švicarske vojske kao kompaktne skupine uperene protiv susjednih austrijskih posjednika tijekom XIV. i XV. st., dugo koplje dobiva značajno mjesto u vojnoj taktici.¹¹ Svaka bitka zahtjeva posebno taktiziranje, a ishod ovisi o brojnim faktorima, međutim, na primjeru bitke kod Nancyja 1477. god. može se prikazati uobičajeni način borbe vojne formacije s dugim kopljima. Te su se godine u sjeveroistočnoj Francuskoj sukobile vojske švicarskih plaćenika i Burgundana. Švicarci su bili naoružani dugim kopljima, a funkcija im je bila stvoriti što gušću i ubojitiju skupinu kako bi olakšali svojim suborcima s puškama fitiljačama¹² da salvama napadaju neprijatelja. Odnijeli su pobjedu jer Burgundani nisu mogli prodrijeti među kopljanike kako bi eliminirali pucače.¹³ Borba protiv tako uigrane vojske bila je iznimno teška. Upravo je zbog toga car Svetog Rimskog Carstva Maksimilijan I. Habsburški 1486. god. oformio borbenu plaćeničku skupinu, tzv. *Landsknecht*, čija je glavna zadaća u početku bila suprotstaviti se švicarskim vojnicima. Većina formacije *Landsknechta* bila je naoružana dugim kopljima, okruživali su ih vojnici sa samostrelima i puškama fitiljačama, a posebno su mjesto zauzimali borci s dvoručnim mačevima.

¹⁰ »A spear is a spear whether it is of the middle Bronze Age or the nineteenth century; there is little room for variation and the same shapes of spearhead crop up in every age and in every land.« Ewart OAKESHOTT, *The Archaeology of Weapons*, 60. (prevela autorica).

¹¹ Ewart OAKESHOTT, *European Arms and Armour. From the Renaissance to the Industrial Revolution*, Woodbridge: The Boydell Press, 2000., 44-45, 57.

¹² Puške fitiljače ili arkebuze prvi se put pojavile oko 1450. god. u Njemačkoj. Početkom XVI. st. počele su se pojavljivati naprednije puške kolašice, a od XVII. st. kao osobno vatreno oružje vojnika prevladavaju muškete s paljenjem na kremen. (*Weapon. A visual History of Arms and Armor*, 150., Ewart OAKESHOTT, *European Arms and Armour*, 33, 38.)

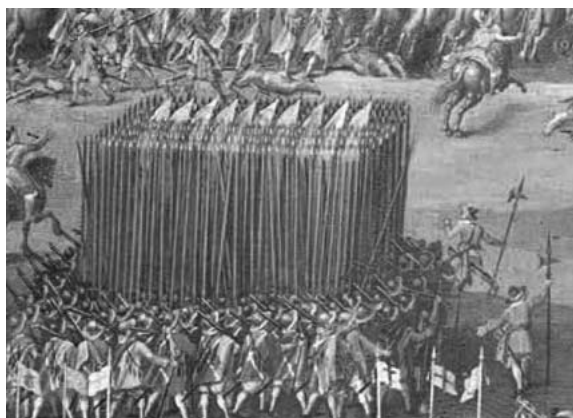
¹³ *Weapon. A visual History of Arms and Armor*, 61, 108., Peter KRENN, *Schwert und Spiess*, Graz: Kunstverlag Hofstetter, 1997., 56.

Ova oko 1,5 m duga sječiva služila su »košenju« što većeg broja neprijatelja jednim zamahom.¹⁴ Duga su koplja također imala veliku ulogu u borbama protiv konjice. Također okruženi arkebuzirima, kopljanici su tvorili kompaktne borbene formacije tzv. *ježa* (Sl. 4.).¹⁵ Koplja su iz prva tri do četiri reda bila uperena prema neprijateljskoj konjici, dok je ostatak vojnika bio spreman stati na njihovo mjesto. Ukoliko bi se borba odvijala tako da konjica frontalno napadne kopljanike, oni su morali ostati čvrsti i pokušati ubiti bojnog konja i tako zbaciti njegovog jahača. Jednom kad je bio na zemlji, oklopljeni je vitez bio prepušten udarcima mačeva, helebaradi i partizana.¹⁶

Za razliku od mogućnosti upotrebe i važnosti na bojnopolju, tehnički opis dugog koplja je iznimno jednostavan. Koplje se sastoji od romboidnog, trokutastog ili listolikog šiljka nasađenog na 3 do 5 metara dugačku motku. Sama je motka najčešće bila izrađena od drveta johe ili jasena, a završavala je željeznom zašiljenom peticom koja je olakšavala zabijanje koplja u zemlju.¹⁷ Potrebno je napomenuti kako u drugoj pol. XVII. st. korištenje dugih koplja polako opada, a njihovu funkciju preuzima bajuneta.

Jednostavnost oružja, a time i jeftina izrada omogućili su već spomenute brojne varijacije. Ta je činjenica znatno otežala pronalazak komparativnog materijala, tj. identičnih ili gotovo identičnih oblika šiljka koji bi omogućili određivanje vremena nastanka nalaza iz Sračinca. Vrlo sličan šiljak koplja čuva se u Muzeju seljačkih buna u Donjoj Stubici (Sl. 5.a).¹⁸ Primjerak je nešto duži od našeg, međutim, objavljen je bez datacije pa ga stoga samo okvirno možemo smjestiti u rani novi vijek.

Osim ovog, gotovo identičan šiljak pješačkog koplja čuva Narodni muzej u Pragu, a datiran je u XIV./XV. st. (Sl. 5.b).¹⁹ Uz ova dva široko definirana primjerka, dataciju šiljka olakšala je Dora Bošković koja je pregledom nalaza ustvrdila kako se doista radi o šiljku dugog koplja. Njihovu upotrebu čvrsto je smjestila XV. st., ali i kasnija razdoblja.²⁰

Sl. 4. Borbeni četverokut, tzv. formacija ježa.

Fig. 4. Battle square, so-called hedgehog formation.

Prema: *Weapon. A visual History of Arms and Armor* (ur. Richard Holmes), London, 2006., 164.

¹⁴ Isto, 102., Peter KRENN, *Schwert und Spiess*, 8-10., Ewart OAKESHOTT, *European Arms and Armour*, 60-61.

¹⁵ Vojnici su se u takvoj formaciji najčešće postrojavali u kvadrat sa po 16 kopljanika na svakoj stranici. Tome valja pridodati zanimljiv podatak iz inventara varaždinske oružane za 1598. god. gdje se spominje »1040 komada kopalja za landsknechte« što bi bilo dovoljno za četiri takve formacije. (*Weapon. A visual History of Arms and Armor*, 99., Mira ILIJANIĆ, »Varaždinska oružana i njen inventar«, Gradski muzej Varaždin, *Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin*, 2-3/1962.-1963., 37.)

¹⁶ Jan Frans VERBRUGGEN, *The Art of Warfare in Western Europe During the Middle Ages*, Woodbridge: The Boydell Press, 1997., 169-170, Ewart OAKESHOTT, *European Arms and Armour*, 56-61.

¹⁷ Dora BOŠKOVIĆ, *Koplje*, Privatna poruka (27.II.2012.), Ewart OAKESHOTT, *European Arms and Armour*, 56-59., Wendelin BOEHEIM, *Handbuch der Waffenkunde*, 320-321., Varina Jurica TURK, »Hladno oružje na duogoj motci«, 12.

¹⁸ Vlatka FILIPČIĆ-MAGLINEC i sur. »Oružje i oprema iz fundusa Muzeja seljačkih buna«, *Zbirka oružja i vojne opreme u Muzeju seljačkih buna*, Gornja Stubica: MHZ, Muzej seljačkih buna, 2006., 40, MSB 707.

¹⁹ Josef PETRÁ, »Specializovaná kovodlná od tví, zbrojná a umlecká emesla«, *D jiny hmotné kultury*, (ur. Josef Petr), Praha: Státní Pedagogické nakladatelství, 1985., 733, sl. 622.

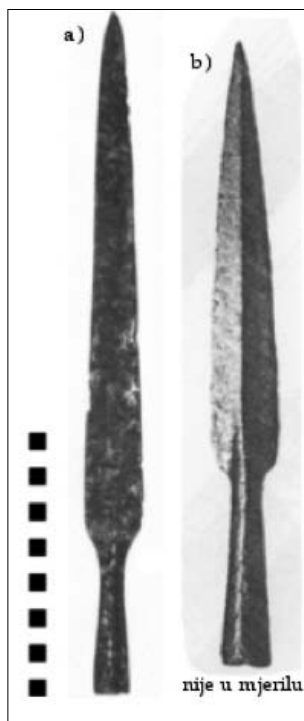
²⁰ Dora BOŠKOVIĆ, *Koplje*, Privatna poruka (27.II.2012.). (Autorica zahvaljuje Dori Bošković, muzejskoj savjetnici Zbirke oružja Hrvatskog povijesnog muzeja u Zagrebu, na stručnom savjetu.)

Pogled na komparativni materijal (Sl. 5) upućuje na zaključak kako šiljak iz Sračinca pripada dugom koplju kakva su korištena tijekom XIV., XV. i u kasnijim stoljećima na prostoru srednje Europe.

POVIJESNE OKOLNOSTI

Kako bi se razriješila dilema oko preciznije datacije i podrijetla nalaza bilo je potrebno analizirati povijesne okolnosti koje su mogle dovesti do pojave ove vrste oružja upravo u Sračincu. Zanimljivo je kako do ovog, u Sračincu nije bilo stručnoj javnosti poznatih arheoloških otkrića.²¹ Samo se selo prvi puta u pisanim dokumentima spominje tek 1543. god. Popis za kraljevski porez selo naziva *Srachyncz arcis Warasdiensis*, tj. *Sračinec tvrđe varaždinske*.²² Ovako kasna pojava u pisanim dokumentima ne znači da je selo tek tada počelo postojati; dokaz za to je svakako zidana gotička kapela Sv. Mihaela na koju je 1925. god. nadograđena sadašnja župna crkva u Sračincu.²³ Većina stručnjaka smatra kako je Sračinec, bilo kao naselje, bilo kao nenaseljeni posjed, pripadao stanovnicima grada Varaždina još od XIII. st., tj. od povelje kralja Andrije II. kojom je Varaždin proglašen slobodnim kraljevskim gradom. Iako se samo selo ne spominje u tekstu sačuvanom u nešto kasnijoj buli kralja Bele IV., opis granica posjeda grada Varaždina daje naslutiti kako je ono bilo unutar njih.²⁴ U svojem prvom spomeni Sračinec je pripisan varaždinskoj tvrđi čiji je vlasnik u to vrijeme bio barun Ivan Ungnad.²⁵ Njemu je tvrđavu i njezine posjede založio kralj Ferdinand I. Habsburški kako bi na taj način namaknuo određenu svotu novca potrebnu za organizaciju obrane svojih teritorija od Osmanlija.²⁶

Prva osmanska provala u neposrednu okolicu Varaždina vezana je uz sultana Sulejmana Veličanstvenog i njegovu drugu opsadu Beča 1532. god. Nakon neuspješnog pohoda, sultanova se vojska vraćala Štajerskom, Podravinom i Posavinom prema istoku.²⁷ Što se tada dogodilo, najbolje ilustrirano

Sl. 5. a) Muzej seljačkih buna, Donja Stubica, b) Narodni muzej u Pragu.

Fig. 5. a) *Museum of the Peasants' Uprising, Donja Stubica*, b) *National Museum in Prague*

Prema: Vlatka FILIPČIĆ-MAGLINEC i sur. »Oružje i oprema iz fundusa Muzeja seljačkih buna«, *Zbirka oružja i vojne opreme u Muzeju seljačkih buna*, Gornja Stubica: MHZ, Muzej seljačkih buna, 2006., 40, MSB 707., Josef PETRÁŇ, »Specializované kovodelná odvetví, zbrojní a umelecká remesla«, *Dejiny hmotné kultury*, (ur. Josef Petrán), Praha: Státní Pedagogické nakladatelství, 1985., 733, sl. 622.

²¹ *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, (ur. Marina Šimek), Varaždin, 1997., 128-132.

²² Georg HELLER, »Comitatus Varasdiensis«, *Finnisch-Ugrisches Seminar an der Universität München, Veröffentlichungen des Finnisch-Ugrischen Seminars an der Universität München. Serie A. Die historischen Ortsnamen von Ungarn*, Band 8/1977., 154-155., Josip ADAMČEK, Ivan KAMPUŠ, *Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV i XVI stoljeću*, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu – Institut za hrvatsku povijest, 1976., 138.

²³ Diana VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, *Gotičke crkve Hrvatskog zagorja*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, 1993., 231-232.

²⁴ Mirko ANDROIĆ, *Ekonomika srednjovjekovnog grada Varaždina*, Varaždin: Državni arhiv u Varaždinu, 2009., 31-38, 41, Neven BUDAK, *Gradovi Varaždinske županije u srednjem vijeku*, Zagreb-Koprivnica: Nakladna kuća »DR. FELETAR«, 1994., 146-147., Mirela SLUKAN ALTIĆ, *Povijesni atlas gradova. V. svezak. Varaždin*, 50-52.

²⁵ Na ovome se mjestu nećemo baviti problemom pripadnosti sela Sračinec vlasnicima tvrđe ili slobodnom kraljevskom gradu Varaždinu. Tu mikrohistorijsku temu, koja seže u ranija razdoblja, a posebno se tiče sukoba građana Varaždina i kaštelana tvrđe Pavla Kečkeša, ostavljamo otvorenom za neku drugu priliku.

²⁶ Rudolf HORVAT, *Povijest grada Varaždina*, Varaždin: HAZU – Zavod za znanstveni rad Varaždin i Grad Varaždin, 1993., 75-76., Mirela SLUKAN ALTIĆ, *Povijesni atlas gradova. V. svezak. Varaždin*, 63-65.

²⁷ Nada KLAJIĆ i sur., »Ostaci ostataka« Hrvatske u borbi za opstanak«, *Historija naroda Jugoslavije. Sv. 2.* (ur.

raju riječi Rudolfa Horvata koji kaže: »Iza Zavrča kod grada Vinice uđe Sulejman 23. rujna 1532. u Hrvatsku. Od straha pred Turcima utekoše bijedni seljaci iz sela na Varaždinskom polju u obližnje šume, a mnogi se zakloniše i u unutarnji (utvrđeni) grad Varaždin. Tkogod da je ostao kod kuće, toga su Turci zarobili i sa sobom odvucli.«²⁸ Upravo je ovaj događaj prvi pisani spomen neke vojne operacije u blizini Sračinca. Nije poznato je li tom prilikom došlo do oružanih sukoba s Osmanlijama ili su doista svi »pobjegli«. Ipak, ostaje mogućnost da je upravo tada neki vojnik svoje dugo koplje ostavio na obali dravskog rukavca u Sračincu.

Za naš je pregled sljedeća važna godina 1552. Tada su Osmanlije, pod zapovjedništvom Ulamabega, prodrle duboko na zapad te proširile svoje posjede sve do Virovitice i Čazme.²⁹ Borbe oko Varaždina vodile su se u rujnu i listopadu. Osmanska je vojska iz svog tabora kod Biškupca povremeno pljačkala i palila okolicu grada te se pripremala za daljnji pohod na zapad, međutim, zajedničkim su je snagama porazile čete bana Nikole Zrinskog i baruna Luke Sekelja.³⁰ Na posljedice haračenja oko 6000 turskih vojnika zorno ukazuju popisi za kraljevski porez za godine 1553. i 1554. Osim Sračinca, još je 11 sela bilo potpuno spaljeno što znači i raseljeno.³¹ Relativno dugi boravak utaborene osmanske vojske u neposrednoj blizini grada kao i činjenica da je selo bilo potpuno spaljeno, daju nam naslutiti kako su se možda i na samom teritoriju Sračinca vodile borbe. Iako se ne može sa sigurnošću tvrditi kako je upravo u ovim sukobima korišten pronađeni šiljak, okolnosti mogu dopustiti takvu pretpostavku. Dodatno opravdanje za smještaj oružanog sukoba na obale danas suhog dravskog rukavca je obrana prolaza prema današnjem Svibovcu Podravskom sjeverno od kojeg se nalazio jedan od važnijih varaždinskih prijelaza preko Drave.³²

U međuvremenu se u političkom i obrambenom smislu na teritoriju današnje Hrvatske oblikovala Vojna krajina čiji je slavonski dio od 1595. do 1731. god. imao sjedište u Varaždinu. Za našu je temu zanimljiv podatak o sastavu vojske Slavonske vojne krajine. Osim naoružanog seljaštva, na prostoru krajine borili su se i srednjeeuropski plaćenici, tzv. *Landsknechte*, zatim konjanici i pješaci s puškama kao i starosjedioci husari i haramije. Značajne su bile i vlaške snage na samim granicama Vojne krajine. Upravo su navedene pješačke snage koristile duga koplja kao svoje osnovno oružje.³³ Obzirom na ove okolnosti, moguće je pretpostaviti kako je samo koplje bilo proizvedeno u današnjoj Austriji. Naime, iako su štajerski staleži službeno tek 1578. god. preuzeli financiranje Slavonske vojne krajine, oružje se u varaždinsku oružanu iz Graza dopremalo i u prvoj pol. XVI. st.³⁴ Poznato je, također, kako se proizvodnja kopalja i helebarda za *Landeszeughaus* u Grazu, tj. glavnu oružanu za Vojnu krajinu, odvijala u kovačkim radionicama u blizini gornjoaustrijskog grada Steyra.³⁵

Branislav Đurđev i sur.), Zagreb: Školska knjiga, 1959., 403.

²⁸ Rudolf HORVAT, *Povijest grada Varaždina*, 66-68.

²⁹ Nada KLAIĆ i sur., »«Ostaci ostataka« Hrvatske u borbi za opstanak«, 412., Rudolf HORVAT, *Povijest grada Varaždina*, 82-85., Ivo GOLDSTEIN, *Hrvatska povijest*, Zagreb: Novi liber, 2003., 114.

³⁰ *Isto*.

³¹ Josip ADAMČEK, Ivan KAMPUŠ, *Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV i XVI stoljeću*, 158, 169., Rudolf HORVAT, *Povijest grada Varaždina*, 87.

³² Mirela SLUKAN ALTIĆ, *Povijesni atlas gradova. V. svezak. Varaždin*, 52., Hrvoje PETRIĆ, »Rijeka Drava od štajersko-hrvatske granice do ušća u Dunav početkom 1780-ih godina«, Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju, *Ekonomika i ekohistorija*, 7/2011., 60, 62 (Tablica 2.).

³³ Leopold TOIFL, »Steiermark und die Windische Grenze«, *Varaždinski generalat* (ur. Spomenka Težak), Varaždin: Gradski muzej Varaždin, 2005., 6-7., Spomenka TEŽAK, »Slavonska krajina – Varaždinska krajina – Varaždinski generalat«, *Varaždinski generalat* (ur. Spomenka Težak), Varaždin: Gradski muzej Varaždin, 2005., 19, 27.

³⁴ *Isto*.

³⁵ Peter KRENN, *Schwert und Spiess*, 4.

ZAKLJUČAK

God. 1999. prilikom građevinskih radova u okućnici Majcen Ivana u Sračincu slučajno je pronađen željezni kovani šiljak koplja. Nakon komparativne i historijske analize iznesene u ovom radu, zaključeno je kako se radi o šiljku dugog koplja, tzv. *pike*. Ovo je oružje bilo široko rasprostranjeno u zapadnoj i srednjoj Europi tokom kasnog srednjeg i ranog novog vijeka, a koristile su ga pješачke vojne jedinice najčešće boreći se u tzv. formaciji *ježa*. Sudeći prema dostupnim povijesnim podatcima, ovaj je šiljak najvjerojatnije u Sračinec dospio tokom višemjesečnog boravka Turaka Osmanlija u okolici Varaždina 1552. god. Naime, tom je prilikom velik broj sela u varaždinskoj nizini popaljen i opljačkan, a među njima i Sračinec. Dodatni argument za datiranje ovog nalaza u XVI. st. je postupno oblikovanje Slavonske vojne. Velika koncentracija vojske i oružja te iznimna blizina krajnje zapadne granice osmanskih posjeda morali su ostaviti materijalne tragove. Jedan od njih je svakako i ovaj šiljak.

Bez dodatnih podataka o šiljku koplja pronađenom u Sračincu, nikad neće biti sa sigurnošću poznato gdje je doista proizvedeno i u kojem je sukobu ili bitki izgubljeno. Međutim, ovdje izneseni podatci i pretpostavke, kao i sam nalaz, dodatno osvjetljavaju iznimno burnu prošlost varaždinskog kraja u XVI. st.

SUMMARY

This paper deals with an early modern iron pike spearhead accidentally found during construction work in a courtyard belonging to Majcen Ivan from Sračinec. To determine and date the spearhead, a comparison analysis was undertaken regarding similar finds from Croatia and abroad. It was determined that this spearhead belongs to a long spear, so-called pike, which was used with great intensity during the 15th and 16th centuries on western and middle European battlegrounds.

Judging by available historical data, this spearhead probably arrived in Sračinec during Turkish presence in the area surrounding Varaždin in 1552. In this period, 12 villages, including Sračinec, had been sacked and burned. In addition, the Slavonian military border with Varaždin as its capital and where the main armory was located, was gradually formed in the 16th century. Large concentration of troops and weapons combined with the proximity of the Turkish border had to leave some physical trace; this spearhead is one of them.

Without some additional data regarding the spearhead found in Sračinec, it will never be truly possible to say where it was wrought or in which skirmish or battle lost. However, with data and hypothesis here presented, it serves as an additional light on a very turbulent past of the 16th century Varaždin region.

KORIŠTENI IZVORI I LITERATURA

- Josip ADAMČEK, Ivan KAMPUŠ, *Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV i XVI stoljeću*, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu – Institut za hrvatsku povijest, 1976., 685 str.
- Mirko ANDROIĆ, *Ekonomika srednjovjekovnog grada Varaždina*, Varaždin: Državni arhiv u Varaždinu, 2009., 104 str.
- Wendelin BOEHEIM, *Handbuch der Waffenkunde*, Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, 1966., 695 str.
- Neven BUDAK, *Gradovi Varaždinske županije u srednjem vijeku*, Zagreb-Koprivnica: Nakladna kuća »DR. FELETAR«, 1994., 227 str.
- Vlatka FILIPIĆ-MAGLINEC i sur. »Oružje i oprema iz fundusa Muzeja seljačkih buna«, *Zbirka oružja i vojne opreme u Muzeju seljačkih buna*, Gornja Stubica: MHZ, Muzej seljačkih buna, 2006., 36-57.
- Georg HELLER, »Comitatus Varasdiensis«, *Finnisch-Ugrisches Seminar an der Universität München, Veröffentlichungen des Finnisch-Ugrischen Seminars an der Universität München. Serie A. Die historischen Ortsnamen von Ungarn*, Band 8/1977., 202 str.
- Viktor HOFFILLER, »Oprema rimskoga vojnika u prvo doba carstva (Svršetak)«, *Arheološki odjel Narodnoga muzeja u Zagrebu, Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva*, n.s. 12/1912., 16-123.
- Rudolf HORVAT, *Povijest grada Varaždina*, Varaždin: HAZU – Zavod za znanstveni rad Varaždin i Grad Varaždin,

1993., 542 str.

- Mira ILIJANIĆ, »Varaždinska oružana i njen inventar«, Gradski muzej Varaždin, *Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin*, 2-3/1962.-1963., 31-41.
- Ivor KARAVANIĆ, Jacqueline BALEN, *Osvit tehnologije*, Zagreb: Arheološki muzej u Zagrebu, 2003., 61 str.
- Nada KLAJIĆ i sur., »Ostaci ostataka« Hrvatske u borbi za opstanak«, *Historija naroda Jugoslavije*. Sv. 2. (ur. Branislav Đurđević i sur.), Zagreb: Školska knjiga, 1959., 401-476.
- Peter KRENN, *Schwert und Spiess*, Graz: Kunstverlag Hofstetter, 1997., 66 str.
- Ewart OAKESHOTT, *European Arms and Armour. From the Renaissance to the Industrial Revolution*, Woodbridge: The Boydell Press, 2000., 288 str.
- Ewart OAKESHOTT, *The Archaeology of Weapons, Arms and Armor from Prehistory to the Age of Chivalry*, New York: Dover Publications, 1996., 359 str.
- Josef PETRÁ , »Specializovaná kovodlná odvětví, zbrojní a umělecká výroba«, *Dějiny hmotné kultury*, (ur. Josef Petrá), Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985., 701-757.
- Hrvoje PETRIĆ, »Rijeka Drava od štajersko-hrvatske granice do ušća u Dunav početkom 1780-ih godina«, Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju, *Ekonomika i ekohistorija*, 7/2011., 49-63.
- Dragoslav PILETIĆ, »Rekonstrukcija naoružanja rimskog ratnika«, Vojni muzej Beograd, *Vesnik Vojnog muzeja u Beogradu*, 8-9/1963., 61-80.
- Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, (ur. Marina Šimek), Varaždin, 1997., 348 str.
- Mirela SLUKAN ALTIĆ, *Povijesni atlas gradova. V. svezak. Varaždin*, Zagreb-Varaždin: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Državni arhiv Varaždin, 2009., 349 str.
- Spomenka TEŽAK, »Slavonska krajina – Varaždinska krajina – Varaždinski generalat«, *Varaždinski generalat* (ur. Spomenka Težak), Varaždin: Gradski muzej Varaždin, 2005., 19-31.
- Leopold TOIFL, »Steiermark und die Windische Grenze«, *Varaždinski generalat* (ur. Spomenka Težak), Varaždin: Gradski muzej Varaždin, 2005., 6-18.
- Varina Jurica TURK, »Hladno oružje na blizinu, oružje na dugoj motci«, *Zbirka oružja i vojne opreme u Muzeju seljačkih buna*, Gornja Stubica: MHZ, Muzej seljačkih buna, 2006., 11-15.
- Jan Frans VERBRUGGEN, *The Art of Warfare in Western Europe During the Middle Ages*, Woodbridge: The Boydell Press, 1997., 388 str.
- Ksenija VINSKI-GASPARINI, »Grupa Martijanec-Kaptol«, *Praistorija jugoslavenskih zemalja. V. Željezno doba* (ur. Alojz Benac), Sarajevo: Centar za balkanološka ispitivanja ANUBiH, 1987., 182-231.
- Diana VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, *Gotičke crkve Hrvatskog zagorja*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, 1993., 721 str.
- Weapon. A visual History of Arms and Armor* (ur. Richard Holmes), London, 2006., 364 str.
- Dora BOŠKOVIĆ, *Koplje*, Privatna poruka (27.II.2012.)
- Gradski muzej Varaždin, Arheološki odjel (dalje: GMV, AO), Inventarna knjiga, AO 6519
- Ivan MAJCEN, Intervju (21.II.2012.).